

11 sierpnia 2013 roku zmarła **Pani Profesor dr hab. Zofia Hilczer-Kurnatowska**, wybitna archeolog-mediewistka, której dokonania w zakresie problematyki formowania się państwa pierwszych Piastów zyskały trwałe miejsce nie tylko w polskiej historiografii. Od początku pracy naukowej Jej zainteresowania skupiały się na problematyce wczesnośredniowiecznej Słowiańszczyzny. Wynikały one zapewne po części z pasji historycznych, a po części z prowadzonych w tym czasie, zakrojonych na wielką skalę badań grodzisk wczesnośredniowiecznych w ramach tzw. akcji milenijnej. Brała w nich aktywny udział, począwszy od wykopalisk na Ostrowie Tumskim w Poznaniu, poprzez badania w Bonikowie, Daleszynie, czy Radaczu. Badania w Daleszynie zaowocowały - oprócz sprawozdań - osobną monografią, w Bonikowie - artykułami. Opracowywała także niektóre kategorie wytworów, również w aspekcie rozwoju rzemiosł, czego wyrazem stała się rozprawa o ostrogach z X - XIII w. na ziemiach polskich, która mimo upływu lat nie straciła na aktualności. Jednak Jej głównym obszarem badawczym stało się osadnictwo wczesnośredniowieczne na terenie Wielkopolski. Materiały z badań prowadzonych na stanowiskach nadobrzeńskich stanowiły dlań podstawę rozprawy doktorskiej pt.: "Dorzecze górnej i środkowej Obry od VI do początków XI wieku", obronionej w 1964 r., a opublikowanej w 1967 r. W dalszym ciągu rozwijała studia nad wybranym obszarem badawczym, podsumowując je na tamtym etapie w rozprawie habilitacyjnej pt.: "Początki wczesnego średniowiecza w Polsce zachodniej" (1970 r.). Efekty pracy naukowej nad tą problematyką przyniosły Jej szerokie uznanie, czego wyrazem była m.in. propozycja prof. dr. hab. W. Hensla dalszego wspólnego opracowywania źródeł do wczesnośredniowiecznego osadnictwa Wielkopolski. Tak więc została - począwszy od IV tomu - współautorem siedmiotomowej pracy "Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej". Wymagało to ponownego opracowania zebranych wcześniej materiałów, uzupełnienia ich o nowe dane z późniejszych badań oraz przeprowadzenia weryfikacji grodzisk wielkopolskich. W latach 1976-1990 Profesor Zofia Hilczer-Kurnatowska wraz z Aliną Łosińską zwizytowała w terenie około 350 stanowisk, opracowując na bieżąco wyniki weryfikacji i wykorzystując je sukcesywnie w kolejnych tomach "Studiów...". W ramach tego nurtu badawczego Profesor Z. Hilczer-Kurnatowską interesowały ostatnio przemiany osadnicze na terenie Wielkopolski związane z procesem formowania się państwa polskiego. Oprócz publikowania własnych prac na ten temat objęła opieką merytoryczną opracowania materiałów z wcześniejszych badań oraz prowadzone aktualnie przez Jej uczniów prace terenowe, m.in. w Santoku i Ostrowie Lednickim.

Drugim owocnym polem zainteresowań badawczych Profesor Z. Hilczer-Kurnatowskiej były studia nad dziejami i kulturą Słowiańszczyzny południowej. Zapoczątkował je udział w pracach wykopaliskowych na terenie Bułgarii - w Styrmen i Odercy (1960-1972), a w ślad za nimi - pobyty naukowe w Bułgarii (1964) i Rumunii (1965). Wyrazem tych zainteresowań jest monografia pt.: "Słowiańszczyzna południowa" (1977), opracowania szczegółowe referowane na kongresach międzynarodowych, prace przeglądowe, a zwłaszcza liczne hasła dla "Słownika Starożytności Słowiańskich".

Osobnym dokonaniem, o szerszym zakresie chronologicznym, były badania na terenie klasztoru OO. Benedyktynów w Lubiniu, prowadzone w latach 1978-1987 i 1990-1991 wraz z mężem, doc. dr. hab. Stanisławem Kurnatowskim. Materiały pozyskane w czasie badań pozwoliły odtworzyć etapy budowy i przebudowy klasztoru i zweryfikować dane historyczne co do czasu i formy założenia tego zespołu. Kierując Pracownią Wczesnośredniowieczną podjęła opiekę merytoryczną nad byłymi placówkami IHKM PAN, dziś osobnymi instytucjami, zwłaszcza nad Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy i powołanym przy nim zespołem interdyscyplinarnym, koordynując ich działalność na Ostrowie Lednickim, w Gieczu i w Grzybowie koło Wrześni. Konsultowała również prace badawcze archeologów z Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie. Aktywność zawodowa Profesor Zofii Hilczer-Kurnatowskiej obejmowała też sam Poznań; podjęła m.in. ponowną analizę materiałów z dotychczasowych badań przy katedrze poznańskiej.

Działalność Profesor Zofii Hilczer-Kurnatowskiej nie ograniczała się do pracy naukowej. Prowadziła bowiem wykłady monograficzne z zakresu problematyki wczesnego średniowiecza dla studentów archeologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, wygłaszała ponadto wykłady popularno-naukowe adresowane do szerokiego grona słuchaczy. Była promotorem prac doktorskich i recenzentem licznych rozpraw doktorskich i habilitacyjnych. Szczególnie intensywna była Jej działalność wydawnicza. Oprócz pracy nad "Studiami i materiałami do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej", od 1953 r. była sekretarzem redakcji, a od 1990/91 r. ² współredaktorem, a właściwie redaktorem "Slavia Antiqua". Redagowała "Studia Lednickie" - periodyk Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, i zeszyty "Biblioteki Studiów Lednickich", a także "Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne" - czasopismo poznańskiego Oddziału Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich. Ponadto była konsultantem i recenzentem "Enzyklopädie zur Frühgeschichte Europas". Równie intensywny był jej udział w pracach wielu organizacji, m.in. w Komitecie Słowianoznawstwa PAN, Komisji Sławistycznej i Komisji Archeologicznej Oddziału PAN w Poznaniu, Komisji Bałkanistycznej przy Komitecie Słowianoznawstwa PAN i w Komitecie krajowym Międzynarodowej Unii Archeologii Słowiańskiej, w Wydziale Nauk Humanistycznych i Komisji Archeologicznej PTPN. Była inicjatorką powołania i wieloletnim prezesem Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich, a od 1997 r. - honorowym członkiem tej organizacji. O Jej naukowej pozycji świadczy wybór na członka-korespondenta Deutsches Archäologisches Institut w Berlinie, a ostatnio ² Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. Na szczególne podkreślenie zasługuje działalność Pani Profesor w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk. Była animatorką prac Komisji Archeologicznej, w tym także prac terenowych prowadzonych na grodzisku w Grzybowie koło Wrześni z ramienia Fundacji Brzeskich. Włączyła się również w obchody wielkich rocznic, współorganizując w ramach PTPN międzynarodową sesję naukową z okazji 1000-lecia śmierci św. Wojciecha. Za tę działalność została uhonorowana Medalem 125-lecia PTPN, zaś uchwałą Walnego Zebrania PTPN z 9 czerwca 2009 r. zostało Jej nadane Honorowe Członkostwo Towarzystwa.

Nie sposób wymienić wszystkich dokonań Profesor Zofii Hilczer-Kurnatowskiej. Jej niezwykłą aktywność zawodową w dużym stopniu obrazuje bibliografia prac naukowych. Nie oddaje ona jednak w pełni ogromnego zaangażowania w rozwiązywanie zagadnień wczesnego średniowiecza. Gruntowna

znajomość źródeł, rozległa erudycja, szerokie horyzonty badawcze, umiejętne łączenie wyników badań z zakresu nauk przyrodniczych i historycznych, przyniosło Jej wysoką pozycję w europejskim środowisku mediewistycznym. Wyrazem szczególnego uznania dla zasług Pani Profesor była ofiarowana Jej księga pt.: *„Kraje słowiańskie w wiekach średnich. Profanum i sacrum”* (Poznań 1998), zawierająca prace 69 naukowców z kraju i zagranicy.

Prof. dr hab. Zofia Hilczer-Kurnatowska, mimo formalnego przejścia przed dziesięciu laty w stan spoczynku, była wciąż osobą niezwykle aktywną, angażującą się we wszystkie inicjatywy poznańskiego środowiska naukowego. Wspierała swym intelektem merytoryczne treści rezerwatu archeologicznego *„Genius loci”* na wałach wczesnośredniowiecznego grodu poznańskiego, a także wystawy tworzonej dla Interaktywnego Centrum Historii Ostrowa Tumskiego w Poznaniu, uczestniczyła w pracach zespołu przygotowującego obchody 1050 rocznicy chrztu Mieszka I. Jej śmierć jest wielką stratą dla polskiej mediewistyki.

Hanna Kóčka-Krenz